

Олійник Є.В.

АНАЛІЗ ВПЛИВУ АМОРТИЗАЦІЇ НА ДИНАМІКУ ВІДТВОРЕННЯ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ

У статті досліджено проблеми відтворення основних засобів на українських підприємствах та визначено роль амортизації у цих процесах. Запропоновано основні етапи проведення аналізу ролі амортизації у фінансуванні відтворення основних засобів. На основі показників реальних підприємств проведено апробацію запропонованого алгоритму дослідження. Визначено тенденції відтворювальних процесів, профінансованих за рахунок амортизації, на досліджуваних підприємствах. Синтезовано проблеми та чинники формування амортизаційної політики підприємства. Наведено результати порівняльного аналізу показників вітчизняних та зарубіжних підприємств.

Ключові слова: відтворення основних засобів, амортизація, нарахування, використання, рівень зносу, оновлення, амортизаційна політика.

Постановка проблеми. Відтворювальні процеси на підприємстві значною мірою залежать від доступності фінансових ресурсів. Важливим для активного відтворення є значення амортизації, яка належить до внутрішніх джерел фінансування. Однак той факт, що на підприємствах відбувається накопичення морально та фізично застарілого обладнання, а відтворювальні процеси знаходяться на низькому рівні, свідчить про необхідність підвищення ефективності управління саме внутрішніми джерелами фінансування, зокрема амортизацією. Спрямування амортизації на фінансування відтворення визначається як внутрішніми, так і зовнішніми чинниками, дослідження яких на сьогодні залишається актуальним завданням.

Аналіз досліджень та публікацій. Розробкою теоретичних, методичних та практичних питань спрямування амортизації на відтворення основних засобів на українських підприємствах займалось багато вчених. Так, функції основних засобів досліджуються в роботах Т.Д. Косової [2], Л.І. Кудь [3] та інших. На важливості формування ефективної амортизаційної політики наголошують М.А. Борисенко [1], П.А. Орлов [7], Є. Помилуко [4], Г.А. Пуйда [5] та інші. Вплив різних методів амортизації на результати діяльності підприємства досліджено в роботах В.К. Орлової [6], О. Руденко [8]. Однак питання методичного забезпечення аналізу залишаються недостатньо розробленими.

Мета статті – запропонувати етапи аналізу ролі амортизації при фінансуванні відтворювальних процесів, провести відповідне аналітичне дослідження та сформулювати цілісне бачення ефективної амортизаційної політики для українських підприємств у сучасних умовах.

Виклад результатів дослідження. Проблема відтворення основних засобів набуває все більшої актуальності, оскільки в період економічної кризи залучення зовнішніх джерел для фінансуван-

ня розширення виробничої бази є обмеженими. І виключно внутрішні ресурси повинні забезпечувати відповідне фінансування. Хоча б для простого відтворення особливе значення має нарахування амортизації. Амортизація основних засобів призначена для списання суми, яка підлягає амортизації, протягом строку корисного використання відповідного активу.

Амортизація має певні характеристики, які визначають її роль саме у відтворювальних процесах на підприємстві: ритмічність формування (реалізація продукції та одержані доходи забезпечують постійний процес трансформації доходів у фінансовий ресурс, призначений для забезпечення простого відтворення основних засобів); цільова орієнтація на забезпечення відтворення (рішення про спрямування прибутку на фінансування відтворення приймається рішенням акціонерів, а амортизація за економічним змістом має пряме спрямування на компенсацію вартості зносу основних засобів).

Дослідження ролі амортизаційних відрахувань у розрізі виконання ними основних функцій та аналіз їх впливу на відтворювальні процеси підприємства пропонується провести у розрізі наступних етапів: проаналізувати динаміку величини амортизації; порівняти величину нарахуваної та використаної амортизації; проаналізувати частку амортизації у загальній величині операційних витрат підприємства; співставити суми нарахуваної амортизації та величини основних засобів, що надійшли; встановити тип відтворювальних процесів на підприємстві.

Цілісне розуміння ситуації відповідно до галузевої належності досліджуваних підприємств забезпечить порівняння із зарубіжними підприємствами у розрізі основних показників.

Для апробації запропонованої методики використано показники деяких українських підприємств (табл.1).

Ці дані свідчать про протилежні тенденції, які мають місце на досліджуваних підприємствах, та про особливості процесів фінансування відтворення основних засобів за рахунок амортизації.

© Олійник Євгенія Валеріївна, аспірант кафедри обліку, аналізу і аудиту Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського, e-mail evgenia.nabok@yandex.ua

Таблиця 1

Показники ролі амортизації у відтворювальних процесах

Показники	2008 р.	2009 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.
ПАТ «АвтоКрАЗ»					
Рівень зносу основних засобів, %	90,8	91,1	92,6	93,3	93,7
Вартість ОЗ, що надійшли, тис. грн	20977	37900	4470	4903	7546
Капітальні інвестиції, тис. грн	37568	4393	7641	3100	6000
Амортизація нарахована	52933	47109	45737	32745	28612
Амортизація використана	21802	38025	3873	32049	27211
Рівень використання амортизації за призначенням, %	41,1	80,7	8,4	97,8	95,1
Амортизація	52933	47109	45737	30019	28001
Частка амортизації в обсязі операційних витрат, %	4,5	14,1	6,5	4,3	4,1
Операційні витрати	1173646	332595	703322	697604	669654
Коефіцієнт відтворення зносу в нових основних засобах	0,396	0,804	0,097	0,149	0,270
Тип відтворення	звужене	звужене	звужене	розширене	звужене
ПАТ «КВБЗ»					
Рівень зносу основних засобів, %	36,0	39,8	38,3	31,5	33,9
Вартість ОЗ, що надійшли	104112	36240	174695	93148	103691
Капітальні інвестиції, тис. грн	128667	54007	186737		
Амортизація нарахована	30873	33867	47840	40752	57421
Амортизація використана	30873	33867	47840	40752	57421
Рівень використання амортизації за призначенням, %	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Амортизація	29979	33296	46925	65840	60007
Частка амортизації в обсязі операційних витрат, %	1,14	2,33	0,85	1,02	1,74
Операційні витрати	2629110	1431587	5529346	6484544	3434677
Коефіцієнт відтворення зносу в нових основних засобах	3,469	1,070	3,651	2,285	1,805
Тип відтворення	розширене	просте	розширене	розширене	розширене

Джерело: розраховано автором за даними [9, 10]

1. Рівень зносу на окремих українських підприємствах досягає критичних значень і поступово зростає, відповідно залишкова вартість основних засобів зменшується. Як наслідок, величина нарахованої амортизації також зменшується. Лише у випадках, коли підприємство активно оновлює основні засоби, спостерігається збільшення суми нарахованої амортизації. Для порівняння: рівень зносу основних засобів на підприємстві Toyota становив у 2013 р. 62,4%.

2. Порівняння амортизації, нарахованої та використаної, свідчить не лише про характер відтворювальних процесів, а й про фінансовий стан досліджуваного підприємства. Наведені показники відображають дві протилежні ситуації, які мають місце на українських підприємствах. Так, ПАТ «КВБЗ» на 100% використовує нараховану амортизацію за призначенням, а на ПАТ «АвтоКрАЗ» в окремі роки спостерігаються суттєві відхилення цього показника від його логічного значення.

3. Частка амортизації у складі операційних витрат відображає фондомісткість виробництва. Представлені дані свідчать про те, що цей показник на досліджуваних підприємствах становить від 1 до 4–8%.

4. Ефективність амортизаційної політики визначають шляхом співставлення використаної амортизації та основних засобів, що надійшли на підприємство.

Для аналізу коефіцієнт відтворення зносу в нових основних засобах пропонується розраховувати як відношення вартості основних засобів, які надійшли на підприємство протягом досліджуваного періоду до суми нарахованої амортизації. Пропонований коефіцієнт може мати три значення, що дають можливість визначити тип відтворення:

- значення коефіцієнта більше 1 – підприємство характеризується розширеним відтворенням;

- значення коефіцієнта до рівня 1 (або дуже наближене) – підприємство має простий тип відтворення;

- значення коефіцієнта менше 1 – визначає звужений тип відтворення.

Як свідчать дані, на ПАТ «АвтоКрАЗ» має місце звужений тип відтворення основних засобів, оскільки вартість оновлених основних засобів у кілька разів менша від суми нарахованої амортизації. На ПАТ «КВБЗ» нові основні засоби за вартістю дорівнюють або перевищують суму амортизації.

тизації, а це означає, що на підприємстві відбувається просте або розширене відтворення.

Такі значні відмінності в показниках формування та використання амортизації свідчать про нерозуміння на підприємстві її ролі в процесах відтворення основних засобів та розвитку підприємства в цілому. Адже за відсутності амортизаційного фонду, тобто організаційно-економічного механізму спрямування частини доходу, який є еквівалентним амортизації, на оновлення основних засобів, а не поповнення оборотних активів вже визначає розуміння керівництвом стратегічних пріоритетів розвитку.

У науковій літературі та в практиці використовується поняття «амортизаційна політика», однак в сучасних умовах на українських підприємствах ця категорія перетворилась у фікцію. Це відбувається з кількох основних причин:

- по-перше, основою формування амортизаційної політики на мікрорівні є декларована ПСБО свобода у виборі методу амортизації. Такий вибір дійсно надав би можливість підприємству формувати самостійну політику. Однак в податковому законодавстві є чітке співвідношення: група основних засобів – норма амортизаційних відрахувань. Це обмежує процеси управління величиною амортизації та спрямування її на більш активне відтворення основних засобів в окремі періоди часу.

- по-друге, підприємства протягом тривалого періоду часу знаходяться в ситуації постійного дефіциту грошових коштів та накопичення значних обсягів дебіторської заборгованості. За таких умов не відбувається трансформації амортизації в оборотний ресурс за рахунок його прямого призначення, навпаки вона поповнює оборотний капітал підприємства, що свідчить про підпорядкування стратегічних цілей розвитку завданням поточної діяльності.

Тобто перехід, який відбувся в останні роки від амортизаційного фонду до амортизаційної політики, фактично призвів до втрати амортизацією своїх основних функцій, та й фінансування її на окремих підприємствах здійснюється за залишковим принципом.

Для спрямування амортизаційних відрахувань за призначенням, тобто на фінансування відтворення основних засобів, на нашу думку, доцільно розробити та реалізувати цілісну амортизаційну політику. Для конкретизації складових елементів такої політики необхідно: чітко виокремити функції і завдання, що повинні виконуватись, та проблеми, які мають вирішуватись; розмежувати чинники, на які підприємство здатне впливати в ході амортизаційної політики (рис. 1).

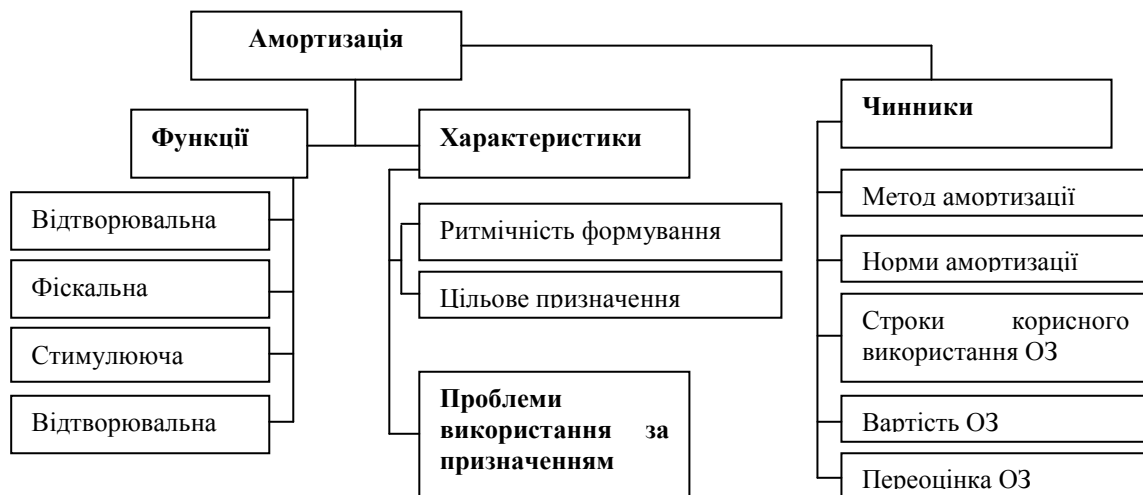


Рис. 1 Умови формування амортизаційної політики підприємства

Джерело: розробка автора

Розглянемо основні чинники та їх вплив на амортизаційну політику підприємства, головне завдання якої полягає в забезпеченні відтворення на розширеній основі.

Метод амортизації та строк корисного використання основних засобів теоретично підприємство має можливість обирати, виходячи із власного бачення завдань амортизаційної політики, ситуації на ринку, галузевих особливостей. На строк корисного використання основних засобів згідно з п. 24 П(С)БО 7 впливає: очікуване використання об'єкта підприємством з урахуванням його потужності або продуктивності, фізичний та моральний знос, що

передбачається; правові або інші обмеження щодо строків використання об'єкта й інші фактори. Однак норми амортизації та мінімальні строки корисного використання в розрізі груп основних засобів чітко визначено Податковим кодексом, а це означає, що «свобода» з цих питань має декларативний характер. Хоча мінімальні строки корисного використання є такими, що сприяють нормальним темпам оновлення основних засобів. На практиці підприємства в обліковій політиці зазначають дещо інші строки. Для прикладу наведемо строки корисного використання українського підприємства у порівнянні із зарубіжними (табл.2).

Строки корисного використання основних засобів, років

Показники	ПАТ «КВБЗ»	ПАТ «АвтоКрАЗ»	Toyota	Ford Motor
1. Метод амортизації	Прямолінійний метод	Прямолінійний метод	1. Зменшення залишкової вартості 2. Прямолінійний метод	Прямолінійний метод
2. Строки корисного використання основних засобів для різних груп основних засобів, років				
Будівлі та споруди	25-50	15-45	2-65	3-36
Машини та обладнання	8-25	2-10	2-20	3-14
Промислові транспортні засоби	8-15	5-10	-	-
Автомобілі	5-10	-	-	-
Офісне обладнання та інші основні засоби	3-10	4-6	-	3-8

Джерело: [9, 10, 11, 12]

Ці підприємства функціонують в одній галузі і їх показники свідчать про певні схожі тенденції у строках корисного використання основних засобів, які на українських підприємствах є навіть нижчими. Більшість вітчизняних підприємств використовує прямолінійний метод нарахування амортизації. І якщо для зарубіжних підприємств чи ПАТ «КВБЗ», де рівень зносу є нижчим, можна зберігати застосування цього методу, то для ПАТ «АвтоКрАЗ» він не забезпечує необхідних темпів оновлення основних засобів.

Ще одним чинником вартісного збільшення амортизації є переоцінка основних засобів. За рахунок переоцінки формується більша вартісна оцінка для нарахування амортизації. І якщо це суттєво не вплине на рентабельність операційної діяльності, то цей інструмент, який має на меті визначення справедливої вартості основних засобів, крім того, забезпечить більший ресурс для відтворювальних процесів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Загалом вирішення проблем активізації процесів відтворення основних засобів на вітчизняних підприємствах знаходиться в сфері формування, перш за все, амортизаційної політики підприємства. Головне її завдання полягає у забезпеченні простого заміщення зношеного обладнання, що потребує проведення фахового аналізу. На основі узагальнення існуючих методичних підходів було запропоновано алгоритм проведення аналізу ролі амортизації у фінансуванні відтворювальних процесів. Це дасть можливість визначити тип відтворення, який має місце на підприємстві, та окреслити завдання формування його амортизаційної політики.

Амортизаційна політика, на нашу думку, повинна формуватись з урахуванням циклічності заміни основного капіталу галузі, що і потребує дослідження у подальшому.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Борисенко М.А. Аналитические аспекты оценки эффективности амортизационной политики предприятия в условиях ее современной либерализации / М.А. Борисенко // Бизнес Информ. – 2009. – № 9. – С. 91–95.
2. Косова Т.Д. Амортизация как инвестиционный ресурс предприятия / Т.Д. Косова // Экономика предприятия. – 2003. – №9. – С. 157–166.
3. Кудь С.В. Методичні підходи щодо визначення функцій амортизації / С.В. Кудь // Механізм регулювання економіки, 2005. – №3. – С. 221–225.
4. Помилуйко Є. Амортизаційна політика в Україні: проблеми і перспективи / Є. Помилуйко // Економічний аналіз. – 2014. – Випуск 8. Частина 1. – С. 157–159.
5. Пуйда Г.В. Амортизаційна політика як ключовий елемент управління технічними ресурсами підприємства / Г.В. Пуйда // Бізнес Информ. – 2014. – №1. – С. 226–231.
6. Орлова В.К. Зв'язок амортизаційної політики з дивідендною політикою на підприємстві / В.К. Орлова, С.В. Сенчішак // Наукові праці Кіровоградського державного технічного університету. Економічні науки. Бухгалтерський облік, аналіз і аудит. – 2003. – Ч.І.– Вип. 4. – С. 357–363.
7. Орлов П.А. Формирование государственной амортизационной политики как инструмента стимулирования инновационной и инвестиционной деятельности предприятий и объективной оценки себестоимости продукции / П.А. Орлов, С.П. Орлов, А.Ю. Орлова // Бизнес Информ. – 2010. – № 8. – С. 54–61
8. Руденко О. Визначення необхідного обсягу інвестицій на відтворення основних засобів підприємств в Україні / О. Руденко // Вісник Львівського університету. Серія економічна. – 2008. – Вип. 39. – С. 476–480.
9. Офіційний сайт компанії ПАТ «АвтоКрАЗ» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.autokraz.com.ua>.
10. Офіційний сайт компанії ПАТ «КВБЗ» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kvsz.com>
11. Офіційний сайт компанії Тойота [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.toyota.com>.
12. Офіційний сайт компанії Форд [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ford.com>